

СТАНДАРТИ ДОКАЗУВАННЯ ТА ПРЕЗУМПЦІЯ ДИСКРИМІНАЦІЇ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Боротьба з дискримінацією є одним з пріоритетів Ради Європи. Проблема дискримінації завжди була серйозним політичним питанням в європейських суспільствах. У 47 державах — членах Ради Європи проживає 800 млн чоловік, багато хто з них належить до етнічних меншин. Проте за останні десятиліття гострота цього питання ще більш зросла, частково у зв'язку з економічною міграцією з інших країн світу, а також між європейськими країнами. Так, у спільній доповіді Ради Європи і Європейського Союзу зазначається, що, наприклад, тільки у 2005 р. в європейські країни прибуло більше 1,9 млн нових іммігрантів. Національні уряди стикаються із проблемою створення умов для соціальної, економічної і політичної інтеграції мігрантів, а також із зростанням расизму і нетерпимості серед частини місцевого населення [1].

Юридична протидія проявам нетерпимості та дискримінації включає в себе значну кількість документів, прийнятих в рамках Ради Європи та інституціональний механізм їх імплементації. Найважливішим документом договірного характеру є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. [2], яка, серед іншого, встановлює обов'язок держави дотримуватись прав людини без будь-якої дискримінації. Принцип недискримінації, встановлений Конвенцією, має декілька площин застосування: по-перше, це антидискримінаційні гарантії матеріально-правового характеру, тобто забезпечення «користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, ... без дискримінації за будь-якою ознакою — статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою» (ст. 14 Конвенції); по-друге, це антидискримінаційні процесуальні гарантії, тобто забезпечення всім рівного права подавати індивідуальні заяви, незалежно від громадянства, віку або можливостей заявника: «Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права» (ст. 34 Конвенції); по-третє, це закріплення загальних антидискримінаційних гарантій відповідно до Протоколу № 12 2000 р., згідно з яким «здійснення будь-якого передбаченого законом права забезпечується без дискримінації за будь-якою ознакою, наприклад за ознакою статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національної меншини, майнового стану, народження або за іншою ознакою; ніхто не може бути дискримінований будь-яким органом державної влади за будь-якою ознакою...» (ст. 1) [3].

De jure антидискримінаційні гарантії, встановлені ст. 14 Конвенції, мають матеріально-правовий характер, однак вченими та практиками неодноразово підкреслювався формальний підхід Суду до інтерпретації ст. 14, який обумовлюється обмеженнями текстом Європейської конвенції, судовою процедурою та формальною концепцією рівності. З процесуального боку, тільки можливі жертви мають право подавати скарги (окрім держав), але вони повинні спочатку вичерпати внутрішні засоби правового захисту в державі-учасниці; крім того, Європейський суд не поспішає робити висновки про дискримінацію, що впливає зі статистичних даних. Найбільш обмежуючим фактором, однак, вважається формальне бачення Суду сутності дискримінації, що відповідає прямій дискримінації, в той час як справи, що стосуються непрямой дискримінації, вирішуються Судом з великими застереженнями. Протягом останнього десятиліття, проте, у рішеннях Суду можна виокремити тези, що доводять зміну його підходу до інтерпретації рівності від формального до матеріального. На відміну від формальної рівності, матеріально-правова концепція враховує, як жертви відчувають наслідки дискримінації. Головне питання, таким чином, полягає не в тому, чи закон встановлює відмінне поводження або дії держави вмотивовані упередженням, а в тому, чи є наслідком закону обмеження або виключення. Доктрина матеріально-правової рівності відображає результати структурної нерівності, коли встановлення конкретного порушника, що вчиняє дискримінацію, є неможливим [4].

Очевидно, що доказування дискримінаційного мотиву становить центральне питання при судовому розгляді справ, в яких відповідачам інкримінується нерівне поводження, підхід до якого в національних правових системах протягом останнього десятиліття трансформується — спостерігається зниження стандартів доказування, стандарт «поза розумних сумнівів» змінюється принципом «баланс ймовірностей». Численні судові системи починають допускати непрямі докази, принцип виключення (дискримінація має місце, якщо відсутні інші пояснення) і навіть «загальні знання», які суд оцінює як загальноновизнані. Крім того, у багатьох системах тягар доказування відсутності дискримінаційного мотиву переноситься на відповідача, що відповідає теорії права, яка не вимагає у некримінальних справах найвищого стандарту доказування, представленого позивачем [5].

В рамках таких трансформацій механізмів доказування, метою яких є більш ефективна судова протидія дискримінаційній поведінці, незрозумілою залишалась позиція Європейського суду з прав людини, яка полягала в обов'язку заявника довести наявність нерівного поводження та була сформульована у рішенні по справі *Anguelova v. Bulgaria*:

«При оцінці доказів, суд приймає стандарт доказування «поза розумних сумнівів»... Проте такий доказ може впливати з сукупності достатньо сильних, чітких і співпадаючих висновків чи подібних неспростованих презумпцій щодо факту. У випадку, якщо події знаходяться повністю або в значній мірі у винятковій компетенції влади, як у випадку осіб, що перебувають під їх контролем — під вартою, сильні припущення факту виникатимуть у зв'язку

з травмами і смертю, що відбуваються під час утримання під вартою. Дійсно, у таких випадках тягар доказу може перекладатися на владу, щоб забезпечити задовільне і переконливе пояснення ...» [6].

Інтерпретація Судом стандарту «поза розумних сумнівів» вочевидь залишає йому великий простір для суб'єктивного тлумачення. Судом не визначені критерії, за якими він може вирішити, чи сукупність висновків, які можуть бути зроблені на основі фактів, або сукупність безсумнівних фактів є достатньо сильною та чіткою для того, щоб відповідати стандарту «поза розумних сумнівів». Не дивно, що у справі «Ангелова проти Болгарії» щодо смерті 17-річного хлопця ромської національності під час перебування під вартою Суд не знайшов расистської мотивації порушення ст. ст. 2 та 3 Конвенції (право на життя та заборона катування). Заявник стверджував, що у діях поліції явно вбачалися расистські мотиви, зважаючи на їхнє відношення до хлопця; більш того, їхні дії були частиною масштабного та систематичного расизму відносно представників ромського населення. Проте Суд вирішив, що порушення ст. 14 не мало місця, незважаючи на численні доповіді Ради Європи, ООН та міжнародних організацій з прав людини, таких як Міжнародна амністія, щодо системних та масштабних порушень прав людини з боку болгарських правоохоронних органів відносно ромського населення.

Таким чином, при розгляді справи у цивільному суді, яким є Європейський суд з прав людини, використовується стандарт доказування, притаманний кримінальному праву — «поза розумних сумнівів», який у країнах континентального права відповідає обов'язку обвинувачення довести вину підсудного. Обидві схеми відображають механізми практичної реалізації презумпції невинуватості, яка у цивільних справах не є адекватною. Заявлене Судом зобов'язання держави довести відсутність дискримінаційного мотиву у випадку, якщо події знаходяться у компетенції влади, відображає розходження кримінально-правового стандарту («поза розумних сумнівів») та процедури перекладання тягара доказування на відповідача, властивої цивільним справам. Більш того, така схема сприяє безкарності дискримінаційної поведінки, адже заявнику необхідно надати докази, які відповідають стандарту «поза розумних сумнівів», який означає, що буквально будь-які пояснення, надані державою, вже нестимуть в собі причини для сумнівів, унеможливаючи досягнення позивачем високого стандарту «поза розумних сумнівів» [7, 125–126].

Зрозуміло, що така позиція Суду викликала розходження точок зору і серед суддів ЄСПЛ. Суддя Бонелло в окремій думці зауважив, що вимоги стандарту доказування «поза розумних сумнівів» не підкріплюється положеннями Європейської конвенції: «в Європейській конвенції не існує положення, яке встановлює обов'язок жертви досягти стандарту «поза розумних сумнівів» при доказуванні етнічної упередженості у справі, що стосується смерті або жорстокого поводження. З іншого боку, ст. 32 Конвенції дає Суду право широкої інтерпретації положень Конвенції. Конвенція встановлює зовсім протилежні вимоги — що її положення мають виконуватись через належну імплементацію. Будь-яка її інтерпретація повинна мати на меті забезпечення загального

та ефективного визнання і додержання проголошених у ній прав, якщо тільки це не суперечить духу та букві Конвенції... Не існує більш ефективного засобу перетворення гарантії захисту від расової дискримінації на ілюзію, ніж змусити жертву переконувати суд у наявності дискримінації відповідно до стандарту «поза розумних сумнівів». Суддя Бонелло заявив, що під час розгляду справ про порушення прав людини, прийнятно використовувати стандарт «баланс ймовірностей». Якщо порушення Конвенції відносно представників етнічних або інших меншин відбуваються у контексті масштабної та систематичної дискримінації; та/або кримінальне розслідування не відповідає стандартам та не є адекватним щодо подібного роду порушень; та/або представники держави, які підозрюються у вчиненні правопорушень за дискримінаційними мотивами не були притягнуті до відповідальності, тягар доказування, що порушення не мали дискримінаційного компоненту, має переходити до держави-відповідачки [8].

Характерно, що впродовж десятиліть до Суду було подано численні скарги про дискримінаційне поводження, катування, порушення права на життя по відношенню до ромського населення. Суд вперше прийняв рішення по подібній справі у 1998 р., однак порушення ст. 14 у наступних справах Судом встановлено не було, так як заявники були не в змозі подолати стандарт «поза розумних сумнівів» [9, 65]. Недоліки процедури доведення наявності або відсутності дискримінаційного елементу на певному етапі стали очевидними, що призвело до кардинальних концептуальних змін. У справі *Nachova and Others v. Bulgaria* (2005 р.) Суд уперше встановив порушення гарантії захисту проти расової дискримінації згідно зі Статтею 14 спільно зі Статтею 2 (право на життя) [10].

Палата Європейського Суду 26 лютого 2004 р. у числі іншого встановила, що мало місце порушення ст. 14 Конвенції в комбінації зі статтею 2 Конвенції. Болгарія не навела достатніх доказів відсутності дискримінаційного мотиву з боку правоохоронних органів при застосуванні зброї, а також мало місце неналежає проведення слідства, зокрема не були досліджені расові мотиви, що обумовило рішення Суду про порушення ст. 14.

Втім, Велика Палата на основі стандарту «поза розумних сумнівів» вирішила, що необхідно розглядати порушення ст. 14 окремо у поєднанні з матеріальним та процесуальним аспектами ст. 2. В результаті, через недостатність доказів, зокрема вираженої расистської поведінки з боку поліцейських, винних у смерті чоловіків, Велика Палата визнала, що ст. 14 у комбінації з матеріальним аспектом ст. 2 не була порушена, тобто вбивство по суті не мало під собою расистського мотиву. На скаргу заявників про те, що расистське ставлення було причиною дій, що призвели до смерті п. Ангелова та п. Петкова, Суд, використовуючи стандарт доказування «поза розумних сумнівів», встановив, що він «після вивчення всіх обставин справи, не вважає встановленим фактом, що расистські мотиви відіграли яку-небудь роль у смерті п. Ангелова та п. Петкова... Таким чином, ст. 14 Конвенції при розгляді в комбінації із матеріальним аспектом ст. 2 не була порушена» [10, para. 159].

Велика Палата підтвердила, що, використовуючи стандарт «поза розумних

сумнівів», він не мав метою запозичити підхід, застосований у національних правових системах. Метою Суду було не вирішення питання про кримінальну або цивільну відповідальність, а питання про дотримання державами-учасницями положень Конвенції. Суд підкреслив, що не існує процесуальних бар'єрів для визнання прийнятності доказів або конкретних формул для їхньої оцінки. При вирішенні справи Суд вільно оцінює докази та робить висновки, які можуть впливати із представлених фактів і заяв сторін. Докази можуть бути засновані на однозначних та узгоджених висновках або подібних фактичних припущеннях. Більш того, рівень упевненості, необхідний для досягнення певного висновку, та, відповідно, розподіл тягаря доказування тісно пов'язані з характером представлених фактів, типом скарги та порушенням конкретного права, встановленого Конвенцією, яке розглядається в даній справі [10, para. 147].

Велика Палата підтвердила, що в певних обставинах, коли влада має винятковий доступ до всієї або частини інформації, що стосується розглянутої події, як, наприклад, у випадку смерті людини, що перебуває під контролем держави під час тримання під вартою, тягар доказування може бути перенесений на державу, яка повинна надати переконливе пояснення, зокрема, причин смерті затриманої особи. На думку Великої Палати, не можна виключати можливості того, що в певних випадках, пов'язаних із ствердженнями про дискримінацію, від уряду-відповідача правомірно вимагати спростування заяв про дискримінацію та, якщо він виявиться нездатним зробити це належним чином, це може привести до встановлення порушення ст. 14. Однак коли заявники стверджують (як в даній справі), що насильницька дія була мотивована расистськими упередженнями, такий підхід означав би, що держава мала би довести відсутність суб'єктивного ставлення з боку особи, яка має відношення до насильницьких дій. Хоча у правових системах багатьох країн існування доказів дискримінаційного ефекту політики чи рішення обумовлює відмову від необхідності доводити дискримінаційні мотиви у галузі праці та надання послуг, такий підхід важко застосувати до ситуації, коли має місце ствердження про расистські мотиви насильницької дії. Велика Палата, таким чином, не підтвердила підхід Палати та не встановила, що через неналежне розслідування расистського мотиву вбивства слід перенести тягар доказування на державу у зв'язку з можливим порушенням ст. 14 Конвенції у поєднанні з матеріальним аспектом ст. 2, висловивши думку, що питання про дотримання владою своїх процесуальних зобов'язань є окремою правовою проблемою [10, para. 157].

У цілому аналіз аргументації Суду по справі *Nachova and Others v. Bulgaria* та наступним подібним справам доводить, що ЄСПЛ поступово може схилитися до загальної тенденції, визнаної у Європейському Союзі та численних національних судових системах, — презумпції дискримінаційного ставлення, якщо мова йде про етнічну меншість, і перекладання тягаря доказування на відповідача [5].

Доказування ствержень про дискримінацію часто буває проблематичним. У більшості справ буває дуже мало прямих доказів дискримінації або вони взагалі відсутні.

Методика доказування випадків або практики дискримінації впливає з визначення цього поняття, і можливі алгоритми (схеми) доказування в таких справах тісно пов'язані з основними елементами поняття дискримінації. Тому принциповим моментом при обранні засобу доведення дискримінації є визначення її виду — пряма або непряма. Пряма дискримінація визначається як менш сприятливе поводження з певною особою у порівнянні з іншими особами, які перебувають в аналогічній ситуації, на підставі ознак її особистого статусу. При цьому не будь-яке розрізнення у поводженні буде вважатися дискримінацією, а лише те, якому немає розумного і об'єктивного виправдання. У таких справах на сторону, яка стверджує про наявність дискримінації, покладається тягар доказування тих фактів, які вона приводить в обґрунтування своєї позиції і з яких робить висновки на свою користь.

Тому у справах про пряму дискримінацію на підставі будь-якої ознаки заявник повинен продемонструвати, що: 1) щодо певної особи мало місце відмінне поводження; 2) в результаті такого поводження одна особа опинилася (або могла опинитися) у менш вигідному становищі, ніж інша; 3) обставини, в яких знаходилися зазначені особи, можна порівняти (не відрізнялися по суті); 4) єдиною підставою відмінності у поводженні була яка-небудь з персональних характеристик особи (стать, вік, мова і т.д.). Далі тягар доказування переходить на відповідача — державу, яка повинна довести, що: 1) продемонстрованій заявником відмінності є об'єктивне чи розумне виправдання, тобто відмінність переслідувала законну мету; 2) між вжитими заходами і законними цілями, що переслідуються, існувала розумна співмірність (пропорційність) [11, 353].

Таке тлумачення принципу тягара доказування застосовується не тільки до прямої, а й до непрямої дискримінації. Однак, як показує практика Суду, довести наявність непрямої дискримінації вельми складно, оскільки для встановлення серйозних ознак її існування недостатньо довести, що заявник був поставлений в особливо невідгідне становище внаслідок застосування оспорюваного положення («непропорційний ефект») [12].

У випадку непрямої дискримінації доказування набуває суттєвої специфіки. Підхід Суду до питання про тягар доказування був узагальнений Великою Палатою у справі *DH and Others v. the Czech Republic* (2007 р.) — першій справі, що стосується практики дискримінації в освіті, що є поширеною в Центральній і Південно-Східній Європі [13]. Заявники — 18 громадян Чехії ромського походження, які мешкають у регіоні Острава, Чеська Республіка, посилаючись на ст. 2 Першого протоколу, взяту в поєднанні зі ст. 14, скаржилися на те, що при здійсненні свого права на освіту вони зазнали дискримінації у зв'язку зі своїм циганським походженням. Погоджуючись із тим, що статистичні дані дають підстави для занепокоєння і що загальну ситуацію з навчанням циганських дітей у Чеській Республіці жодним чином не можна вважати бездоганною, Суд, тим не менше, не визнав, що заходи, вжиті стосовно заявників, мали дискримінаційний характер. Суд вирішив, що наявні у справі заявників конкретні докази не дають змоги дійти висновку, що рішен-

ня про віддання заявників до спеціальних шкіл були продиктовані расистськими мотивами. Таким чином, незважаючи на те, що циганські діти дійсно піддавалися несприятливому поводженню, не було доведено намір Чеського уряду здійснити дискримінацію. Тому Суд постановив, що порушення ст. 14, взятої в поєднанні зі ст. 2 Першого протоколу, не було.

Перегляд цього рішення дозволив Великій Палаті звернутися до декількох важливих питань в розумінні заборони дискримінації, включаючи питання про тягар доказування. Посилаючись на справи *Aktae v. Turkey, Salman v. Turkey, Anguelova v. Bulgaria*, Велика Палата визнала, що при розгляді справ про порушення вимог Конвенції не завжди є доцільним суворе застосування принципу *affirmanti incumbit probatio* («той, хто стверджує щось, повинен довести своє твердження»). За певних обставин, коли події, що досліджуються під час розгляду справи, повністю або здебільшого відомі виключно владі, тягар доказування може вважатися покладеним на владу, яка повинна представити відповідні задовільні та переконливі пояснення [13, para. 179].

Як підкреслює М. Т. Тимофеев, з концепції непрямой дискримінації випливає, що тягар доказування покладається на відповідача не в будь-якому випадку, а лише коли позивач (заявник) «встановлює перед судом ... факти, з яких можна припустити, що мала місце ... дискримінація». Зазначені факти являють собою так звані докази *prima facie*. Докази *prima facie* (докази, якими вони представляються з першого погляду) — це встановлені заявником факти та подані ним відомості, які обґрунтовують висунуті звинувачення; суд може прийняти рішення на користь заявника на підставі цих доказів, якщо вони не будуть спростовані відповідачем. Одним з найбільш поширених та ефективних видів подібних доказів є статистичні дані [11, 356].

У рішенні у справі *D.H. and Others v. the Czech Republic* Велика Палата ще раз зазначила: «Що стосується питання про те, що може вважатися *prima facie* доказом, який може перенести тягар доказування на державу-відповідача, Європейський Суд вказав у згаданому вище рішенні у справі «*Nachova and Others v. Bulgaria*» (пара. 147), що при розгляді справи в Суді не існує процесуальних бар'єрів для прийнятності доказів або заздалегідь визначених формул для їх оцінки. Суд робить висновки, які, на його думку, ґрунтуються на вільній оцінці всіх доказів, включаючи висновки, які можуть витікати з фактичних обставин і позицій сторін...» [13, para. 178].

Пославшись, в числі іншого, на статистичні дані, Велика палата дійшла висновку, що як і в справах, що стосуються трудових відносин або надання послуг, у справах в сфері освіти немає необхідності (див., *mutatis mutandis*, згадану вище бачення Великої Палати Європейського Суду у справі «*Nachova and Others v. Bulgaria*», para. 157) доводити наявність будь-якого дискримінаційного наміру з боку відповідних органів влади. За даних обставин докази, представлені заявниками, були визнані як достатньо достовірні і важливі, щоб бути підставою виникнення серйозної презумпції непрямой дискримінації. Тягар доказування має, таким чином, бути перенесений на державу-відповідача, яка повинна довести, що відмінність у наслідках застосування законодавства

була результатом об'єктивних чинників, не пов'язаних з етнічним походженням [13, paras. 194–195]. Держава це не довела, і Судом було вирішено, що у цій справі владою держави-відповідача було допущено порушення вимог ст. 14 Конвенції у поєднанні з вимогами ст. 2 Протоколу № 1 до Конвенції щодо кожного із заявників [13, para. 210].

Хоча механізм перекладання тягаря доказування значно полегшує труднощі, з якими зустрічаються заявники при обґрунтуванні своїх стверджень про дискримінацію, неясним залишається те, в якій кількості і якого роду повинні бути пред'явлені докази для того, щоб перенести тягар доказування на державу [18, 86].

На практиці презумпція дискримінаційного ставлення поширюється не на всіх, а на представників тих груп, яких суд готовий розглядати в якості «меншин». Так, у справі *Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina* (2009) (позивачами було оскаржено положення Боснійської Конституції, згідно з якими у виборах до Президії та Палати народів не мають право брати участь представники «інших», ніж «конститууючих» (constituent) народів — боснійців, хорватів та сербів, — зокрема євреї та роми) Європейський Суд, вперше застосувавши загальне положення про заборону дискримінації відповідно до Протоколу № 12, встановив порушення владою держави-відповідача вимог ст. 1 Протоколу № 12 про загальну заборону дискримінації та вимог ст. 14 Конвенції у взаємозв'язку зі ст. 3 Протоколу № 1 до Конвенції «Право на вільні вибори». Суд зазначив, що така заборона була введена для досягнення миру в умовах політичної нестабільності, проте з тих часів становище в Республіці Боснія і Герцеговина значно покращилось, і отже не відповідає вимогам Конвенції. Це рішення, вочевидь, матиме вплив на оскарження у майбутньому іншими меншинами норм національного права, що обмежують їх права [19].

Як бачимо крізь призму практики Європейського Суду з прав людини, стандарти щодо відношення до обов'язку держави встановлювати такий правовий та соціо-політичний режим, який унеможливує будь-які прояви дискримінації, прямої або непрямой, набувають суворішого характеру. Роль держави у сфері протидії будь-яким формам прояву дискримінації або упередженого ставлення є найважливішою у сукупності соціальних засобів, особливо за умов зародження такої форми поведінки та мислення. Україна, яка зіткнулась з проблемою зросту дискримінаційної поведінки, повинна належним чином імплементувати стандарти боротьби з дискримінацією, визнані міжнародною спільнотою та розроблені міжнародними, зокрема судовими, органами. Має бути чіткою позиція представників держави, не зважаючи на можливість втрати певного позитивного іміджу толерантної країни, адже здатність визнати існування проблеми та забезпечити створення механізму як її кількісного та якісного відстеження, так і боротьби з нею, варта набагато більшого, ніж неприйняття існування цієї проблеми, не дивлячись на очевидні висновки міжнародних як міжурядових, так і громадських організацій. Приведення правоохоронної (правової та інституціональної) системи боротьби з расовою дискримінацією у відповідність із вимогами, заявленими ЄСПЛ, є не просто формальним обов'язком дотриму-

ватись свого ж внутрішнього права, а міжнародним зобов'язанням згідно з Європейською конвенцією з прав людини.

Література

1. Расизм: Информационный лист. Совет Европы [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.coe.kiev.ua/sammit/Files.htm>.
2. Convention for Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (1950). European Treaty Series (ETS) N 5// Голос України. — 2001. — 10 січ., № 3.
3. Protocol No. 12 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (2000). CETS N 177 // Офіційний вісник України. — 2006. — 23 серп., № 32. — С. 460.
4. Rory O'Connell. Commentary, Substantive Equality in the European Court of Human Rights? [Електронний ресурс] / Michigan Law Review First Impressions, (2009) Vol 107. P 129. — Режим доступу : http://qub.academia.edu/RoryOConnell/Papers/150858/Substantive_Equality_in_the_European_Court_of_Human_Right.
5. Осипов А. Современный антирасизм — решение проблемы или часть проблемы? [Электронный ресурс] // Международный институт гуманитарно-политических исследований. — Режим доступа : <http://www.igpi.ru/info/people/osipov/1225617426.html>.
6. Anguelova v. Bulgaria, 2002-IV, Application N 38361/97. ECHR Judgment of 13 June 2002.
7. Sonja C. Grover. The European Court of Human Rights as a Pathway to Impunity for International Crimes. — Springer, 2010. — 298 p.
8. Partly dissenting opinion of Judge Bonello in Anguelova v. Bulgaria, para. 3
9. Dia Anagnostou, Evangelia Psychogiopoulou. The European Court of Human Rights and the rights of marginalised individuals and minorities in national context. — BRILL, 2009. — 244 p.
10. Nachova and Others v. Bulgaria, 2005-VII, Application Nos. 43577/98, 43579/98. — ECHR Judgment of 06 July 2005.
11. Тимофеев М. Т. Методика установления случаев или практики дискриминации : (вступ. ст.) // Защита личности от дискриминации. В 3 т. Т. 1 / [Дикман С. С. и др.]. — М., 2009. — С. 353. — (Юристы за конституционные права и свободы).
12. Запрещение дискриминации в рамках европейской конвенции о защите прав человека (статья 14) : руководство для юристов : по состоянию на июнь 2009 г. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : www.coehelp.org/mod/resource/view.php?inpopup=true&id=2664.
13. D.H and Others v. Czech Republic. Application No. 57325/00 — ECHR Judgment of 13 November 2007.
14. Oddnø Mjøl Arnardóttir. Equality and non-discrimination under the European Convention on Human Rights. — Volume 74 of International Studies in Human Rights. — Martinus Nijhoff Publishers, 2003. — 265 p.
15. Sejdic and Finci v. Bosnia and Herzegovina. — Application Nos. 27996/06, 34836/06. — ECHR Judgment of 22 December 2009.

Анотація

Дрємліна-Волок П. В. Стандарти доказування та презумпція дискримінації у практиці Європейського суду з прав людини. — Стаття.

У статті досліджується практика Європейського Суду з прав людини, яка свідчить про наявність тенденції трансформації механізмів доказування порушення заборони дискримінації. Розглядається інтерпретація Судом стандартів доказування «поза розумних сумнівів» та «баланс ймовірностей» при розгляді справ, які містять твердження про дискримінаційне поводження. Особливу увагу приділено переміщенню тягаря доказування та формуванню «презумпції дискримінації», яка полягає в тому, що у певних випадках, за наявності доказів *prima facie*, які обґрунтовують висунуті звинувачення, тягар доказування відсутності дискримінації може бути перенесений на державу-відповідача. За думкою автора, презумпція дискримінації суттєво підвищує ефективність захисту прав людини, які були порушені дискримінаційним поводженням.

Ключові слова: стандарти доказування, презумпція дискримінації, расова дискримінація, Європейський Суд з прав людини

Аннотация

Дремлина-Волок Н. В. Стандарты доказывания и презумпция дискриминации в практике Европейского суда по правам человека. — Статья.

В статье исследуется практика Европейского Суда по правам человека, которая свидетельствует о тенденции трансформации механизмов доказывания нарушения запрета дискриминации. Рассматривается интерпретация Судом стандартов доказывания «все разумных сомнений» и «баланс вероятностей» при рассмотрении дел, содержащих утверждение о дискриминационном обращении. Особое внимание уделено сдвигу бремени доказывания и формированию «презумпции дискриминации», которая состоит в том, что в определенных случаях, при наличии доказательств *prima facie*, обосновывающих выдвинутые обвинения, бремя доказывания отсутствия дискриминации может быть перенесено на государство-ответчика. По мнению автора, презумпция дискриминации существенно повышает эффективность защиты прав человека, нарушенных дискриминационным обращением.

Ключевые слова: стандарты доказывания, презумпция дискриминации, расовая дискриминация, дискриминационные преступления, Европейский Суд по правам человека.

Summary

Dryomina-Voloc N. V. Standards of Proof and the Presumption of Discrimination in the Practice of the European Court of Human Rights. — Article.

The article focuses on the practice of the European Court of Human Rights, which shows a tendency of proof mechanisms transformation with regard to violations of the discrimination prohibition. The Court's interpretation of the standards of proof of «all reasonable doubt» and the «balance of probabilities» in cases alleging discriminatory treatment is considered in the article. Particular attention is paid to the shift of the burden of proof and the formation of the «presumption of discrimination» concept, saying that in certain cases, when there is evidence *prima facie* justifying the allegations, the burden of proving the absence of discrimination can be shifted to the respondent State. The author argues that the presumption of discrimination substantially increases the effectiveness of the protection of human rights violated by discriminatory treatment.

Keywords: Standards of proof, presumption of discrimination, racial discrimination, discriminatory crimes, the European Court of Human Rights

УДК 341.231.14

Н. І. Севостьянова

ПРАВО НА ІНДИВІДУАЛЬНУ ЗАЯВУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ: ГЕНЕЗИС, ЕВОЛЮЦІЯ, СУЧАСНІСТЬ

Право на індивідуальну петицію (заяву) справедливо розглядається як наріжний камінь міжнародної системи захисту прав людини, з появою якого було зроблено значний внесок у зміцнення міжнародного захисту прав людини. У результаті процесу, що відбувається протягом багатьох років, дане право трансформувалося у реальне «право на позов», що дає можливість жертвам звертатися за захистом своїх прав до міжнародного судового органу.

Відомий німецький теоретик міжнародного права А. Фердросс писав, що «в той момент, коли співтовариство держав, в принципі самостійно регулює поведінку громадян, надасть їм право, як правило, оскаржувати постанови своєї держави в міжнародному органі, держава припинить своє існування як правова спільнота з повним самоуправлінням. Але разом з такими співтовари-